

g a m t
n d a n
i r s k
h t e a
c t a
s t r o m

winnaar
Grote Maaskantprijs 2022
Floris Alkemade

bestuur
Stichting Rotterdam-Maaskant

Ahmed Aboutaleb, voorzitter

Monique van Buul, secretaris

Lizan Goossens-Kloek, penningmeester

Esther Agricola

Pi de Bruijn

Kai van Hasselt

Wies Sanders

Francien van Westrenen

voorwoord

De architect Hugh Maaskant, bekend van zijn gebouwen in beton uitgevoerd in de 'massieve vorm' heeft het imago van een bouwer. Maar hij was zeker ook betrokken bij het denken over de ontwikkeling van de stad. Daarom heeft hij kort voor zijn overlijden, in 1976, de Stichting Rotterdam-Maaskant opgericht. De stichting reikt de Maaskantprijs uit aan personen die bewustwording creëren voor de bebouwde omgeving met hun reflectie daarop.

De ontwikkeling van Floris Alkemade is wel enigszins verwant aan die van Hugh Maaskant. Floris is begonnen als uitvoerend architect, maar is inmiddels ook betrokken bij maatschappelijke vraagstukken. Floris Alkemade is fervent pleiter van de koppeling van deze vraagstukken aan het werk van architecten en bouwers. De reflecties en actieve rol van Floris Alkemade hierop, sluiten naadloos aan bij de doelen die Maaskant had toen hij de Stichting Rotterdam-Maaskant oprichtte.

Floris Alkemade heeft een duidelijk doel en dat is mensen inspireren en interesseren voor ruimtelijke ordening in breedste zin des woords. Zijn kracht is het optimisme dat doorklinkt in zijn werk. Hij stelt zware thema's aan de orde en denkt tegelijkertijd in oplossingen. Deze werkwijze zag je ook terug bij Maaskant tijdens de Wederopbouw.

Het is dan ook niet onverwacht en geheel passend dat Floris Alkemade op voordracht van een onafhankelijke jury, samengesteld door het bestuur, is aangewezen als winnaar van de Grote Maaskantprijs 2022. De Grote Maaskantprijs is een tweejaarlijkse prijs voor één of meer personen die het debat over architectuur, landschapsinrichting en stedenbouw in belangrijke mate stimuleren met publicaties, onderwijs of opdrachtgeverschap.

Namens het bestuur bedank ik de juryleden voor hun vakkundige, gemotiveerde inbreng. Het bestuur heeft met groot enthousiasme de voordracht van de jury toegekend.

Ahmed Aboutaleb

voorzitter bestuur

Stichting Rotterdam-Maaskant

Floris Alkemade foto Arenda Oomen

winnaar

Grote Maaskantprijs 2022

Floris Alkemade

JURY Martin van Rijn (voorzitter), Eva Hekkenberg,
Joks Janssen, Jarrik Ouburg

TEKST Mark Hendriks

Als vanzelf het goede doen

De ontwerp- en bouwwereld staat aan de vooravond van een nieuw en belangwekkend hoofdstuk. Een hoofdstuk waarin de wijze waarop we ons land de komende decennia inrichten en vormgeven doorslaggevend is voor de aanpak van enkele buitengewoon complexe vraagstukken. Ze zijn ondertussen genoegzaam bekend: de zoektocht naar alternatieve vormen van landbouw, biodiversiteitsverlies, het tekort aan betaalbare en goede woningen, de winning, opslag en distributie van hernieuwbare energie, vergrijzing en zorg, het wegnemen van sociale tegenstellingen. De notie dat ruimtelijke ordening en architectuur onmisbaar zijn in de aanpak van deze opgaven wordt inmiddels breed gedragen. Na jaren van afwezigheid beschikt het kabinet weer over een minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening. En met de Verklaring van Davos is in 2018 de noodzaak van een sterke bouwcultuur bekrachtigd. De boodschap van dit Europese verdrag in een notendop: wat we bouwen doet ertoe, hoe we onze steden en landschappen vormgeven, bepaalt in grote mate de kwaliteit van leven.

Voor ruimtelijke professies als architectuur, stedenbouw en landschapsarchitectuur betekent dit nogal wat. Er moet een einde komen aan een lange periode waarin grond- en vastgoedrendementen, commercie en iconische expressie – de welbekende ‘superdutch-architectuur’ – de boventoon voerden. Om maatschappelijke vraagstukken tot een goed einde te brengen is het van belang dat de publieke zaak weer voorop komt te staan. Anders gezegd: om een klimaat- en biodiversiteitscrisis af te wenden en sociale ongelijkheid op te lossen, is een herziening van de ontwerpcultuur dringend nodig.

Nu is het lastig en misschien ook wel riskant om personen aan te wijzen die zich deze cultuuromslag al eigen hebben gemaakt, maar de winnaar van de Grote Maaskantprijs 2022 komt dicht in de buurt. Architect Floris Alkemade heeft de noodzakelijke omwenteling aangegrepen om op eigenzinnige, maar consequente manieren te verkennen hoe de ontwerpwereld – en eigenlijk de hele samenleving – idealiter zou moeten opereren om de dreigende rampspoed af te wenden.

Hij introduceerde enkele jaren geleden 'de kunst om van richting te veranderen'. Dit is aldus Alkemade absoluut nodig om onszelf een andere levensstijl aan te meten zodat we, in zijn woorden, 'niet langer een spoor van verwoesting achterlaten'. De vraag is wel hoe we moeten veranderen, en in welke mate. Alkemade is van mening dat juist ontwerpers (naast wetenschappers en kunstenaars) ons daarin van antwoorden kunnen voorzien. Niet alleen omdat zij in staat zijn om maatschappelijke opgaven in samenhang te bezien, maar ook omdat architecten, beeldend kunstenaars, landschapsarchitecten en stedenbouwkundigen door hun verbeeldingskracht ondenkbare toekomsten voorstelbaar en nastrevenswaardig kunnen maken. De zeggingskracht van een goed ontworpen beeld kan een onweerstaanbaar verlangen naar verandering oproepen.

De jury ziet in Floris Alkemade een architect die het vak niet enkel vanuit gebouwen of fysieke ruimtes definieert, maar die ons door ontwerp (of beter gezegd: ontwerpend denken en ontwerpend onderzoek) een spiegel voorhoudt. Als we fundamentele veranderingen willen doorvoeren, als we toe willen naar een duurzame, sociale en mooie leefomgeving, moeten we de blik op onszelf richten. Wie willen we zijn, waar staan we voor?

Niet voor niets noemt de jury Floris Alkemade een 'spirituele leidsman' die ethische en filosofische kwesties niet uit de weg gaat, het maatschappelijk engagement bij zijn vakbroeders en -zusters aanwakkert en het contact tussen de soms verweesde architectengemeenschap en de samenleving voor een deel heeft weten te herstellen. Volgens de jury weet Alkemade moeiteloos te schakelen tussen het grote en het kleine, tussen het internationale en het lokale, tussen het immateriële en het materiële, tussen de toekomst en het verleden. Als hij spreekt over de groot-schalige transitie van het landelijk gebied, weet hij wat dit betekent voor de boeren die hij op hun erven bezoekt. Als hij pleit voor de aanpak van de wereldwijde klimaatcrisis, verliest hij de belangen van burgers met een kleine portemonnee niet uit het oog. Als hij ver vooruitkijkt, kijkt hij eerst naar waar we vandaan komen.

Het beeld van de gids die ons de weg wijst rijst vooral op uit de periode tussen 2016 en 2021 waarin Alkemade rijksbouwmeester was. Het is in dit licht goed om te vermelden dat de jury de Maaskantprijs niet toekent aan *rijksbouwmeester* Alkemade, maar dat de wijze waarop hij dit ambt heeft ingevuld hem wel heeft geholpen om dat wat de jury in hem waardeert voor het voetlicht te brengen.

Diepgang, nieuwsgierigheid en betrokkenheid tekenen zijn carrière, en de jury vermoedt een intrinsieke motivatie om als ontwerper altijd 'het goede te doen'. Het wegnemen van tegenstellingen en de aandacht voor solidariteit en rechtvaardigheid – of dat nu vluchtelingen betreft, eenzame ouderen of kinderen in achterstandswijken – zat er al vroeg in. Geïnspireerd door de Franse filosoof Simone de Beauvoir, die stelde dat de staat van een samenleving valt af te lezen aan hoe met ouderen

en zwakkeren wordt omgegaan, omschrijft Alkemade dit in zijn essay *De toekomst van Nederland* als 'dat al ons handelen gestoeld moet zijn op morele afwegingen die ondubbelzinnig juist zijn'.

Deze levensles ziet de jury terug in de wijze waarop *architect* Alkemade sinds zijn afstuderen in 1989 te werk gaat, en in hoe hij als *leermeester* een nieuwe generatie ontwerpers klaarstoomt voor de maatschappelijke en publieke taken die hen te wachten staan. De jury ziet het ook terug in een karaktertypering waarop meerdere begrippen van toepassing zijn: cultuurfilosoof, idealist, schrijver, 'zomergast', columnist, inspirator, ethicus, denker. De jury kiest in dit verband voor *verteller*, omdat Alkemade als geen ander in staat is om een breed publiek mee te nemen in de visioenen, plannen en ideeën die hij voor onze steden en landschappen in petto heeft. En vanwege de waarde die hij zelf hecht aan het optuigen van krachtige verhalen om veranderingen in gang te zetten – want, zo schrijft de architect in *De toekomst van Nederland*: 'Het verhaal vormt de wereld, en niet andersom.'

I. De rijksbouwmeester

Vriend en vijand zijn het erover eens: in een periode dat ruimtelijke ordening en ontwerp op rijksniveau nauwelijks prioriteit hadden, wist Floris Alkemade de ietwat traditionele functie van rijksbouwmeester – die van oudsher vooral ging over de kwaliteit van het rijksvastgoed – van nieuw elan te voorzien. **De jury waardeert de wijze waarop Alkemade onderwerpen die niet voor de hand lagen (vluchtelingen, gezondheidszorg, landbouwtransitie) tot het ontwerp-domein rekende.** Daarbij opereerde hij in verrassende coalities en wist hij partijen die zich niet bewust waren van het belang van ontwerp en planning, te betrekken in het debat over de inrichting van Nederland. Denk aan het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA), boerenorganisaties of zorginstellingen.

Betrokkenen herinneren zich hoe Alkemade tijdens zijn sollicitatie blijk gaf van zijn nieuwsgierige en tegendraadse inborst. Achteraf gezien is dat tekenend geweest voor zijn rijksbouwmeesterschap, waarbij Alkemade als een 'ombudsman' bij elke vraag tien tegenvragen stelde. Als de toenmalige minister van Wonen begon over een miljoen woningen in 2030, vroeg Alkemade haar wat ze van plan was met de twintigduizend auto's die daar onherroepelijk bij horen. Als de minister van Landbouw begon over 'groene boeren', zei hij: maar ze staan rood.

Direct na zijn aanstelling in 2015 legde Alkemade een maatschappelijke agenda op tafel, een noviteit in een ambt waarvan de bekleders voornamelijk bouwwerken en ruimtelijke onderwerpen onder de loep nemen. Hij hanteerde de stelregel dat maatschappelijke vragen hoe dan ook ontwerp vragen zijn, en dat juist architecten 'makelaars' zijn om de fysieke en sociale domeinen bij elkaar te brengen.

Die filosofie bracht Alkemade al snel na zijn aantreden in de praktijk. Nederland ging (net als nu) gebukt onder een zogenoemde vluchtelingencrisis, vanwege een grote toestroom van Syriërs die de oorlog in

Één van de winnaars uit de prijsvraag *A home far away from home - Nieuwe buren, nieuwe erven, nieuwe oogsten* foto Onix NI

Uit dezelfde prijsvraag: het voorstel *Re-settle* foto René van Zuuk

hun land ontvluchtten. Waar de politiek en het COA zich stuk beten op pragmatische oplossingen, beschouwde de kersverse rijksbouwmeester het probleem als een huisvestingsvraagstuk. Door anders met de bestaande woningvoorraad om te gaan, en door oog te hebben voor nieuwe woonvormen, zou de vluchtelingencrisis kunnen worden opgelost. Hij organiseerde de prijsvraag *A home far away from home*, waarmee ontwerpteams werden uitgedaagd om met vernieuwende ideeën en concepten te komen. Alkemade schakelde experts in en zorgde dat het COA en gemeenten als fictieve opdrachtgevers betrokken raakten. De prijsvraag – in feite een label voor ontwerpend onderzoek, voor kennis- en idee-ontwikkeling, waarvoor in de reguliere praktijk geen opdrachtgever of budgetten te vinden zijn – mag dan niet direct tot concrete veranderingen hebben geleid, de deelnemende teams kwamen met inspirerende voorstellen – zoals het hergebruik van boerenerven, een flexibel bouwsysteem voor wonen en werken, of modulaire woningen onder een zonne-akker.

Deze formule herhaalde Alkemade in de jaren erna voor andere maatschappelijke vraagstukken, zoals gezondheid, zorg en oude wijken (Who Cares, 2017), de landbouwtransitie (Brood en Spelen, 2018) en de woningbouwopgave (Panorama Lokaal, 2019).

Het project Panorama Nederland – dat Alkemade in 2018 samen met de twee toenmalige rijksadviseurs Berno Strootman en Daan Zandbelt uitbracht – kan gezien worden als een samensmelting van alle ontdekkingen die hij tot dan toe als rijksbouwmeester had gedaan. **Het rijk geïllustreerde boekwerk (dat als tentoonstelling door het land reisde) leest als een alternatieve toekomstvisie op de ruimtelijke inrichting van Nederland, ervan uitgaande dat we overgaan tot radicale veranderingen om grote vraagstukken op het gebied van water, landbouw, energie en samenleven van antwoorden te voorzien.** Zo bieden de miljoen woningen die we tot 2030 nodig hebben aanknopingspunten om de vergrijzing het hoofd te bieden en de bouwketen te verduurzamen. Ingrepen in het watersysteem kunnen de omgevingskwaliteit vergroten, terwijl een hernieuwde landbouw niet alleen kansen biedt voor natuur, volksgezondheid en landschap, maar ook boeren van nieuwe verdienmodellen en daarmee toekomstperspectief voorziet.

Ondanks kritiek van vakgenoten – planologieprofessor Luuk Boelens noemde Panorama Nederland een naïef document, omdat het de complexiteit zou onderschatten – vond het boekwerk weerklink onder een breed publiek. Volkskrant-columnist Bert Wagendorp zag in Panorama Nederland een weerwoord op de ‘pessimistische vooruitzichten waarmee populistten ons om de oren slaan’. Zelfs toenmalig werkgeversvoorman Hans de Boer, die niet bepaald bekendstond om zijn geloof in ontwerp en planning, betitelde Panorama Nederland als een model om het land op orde te krijgen.

Panorama Nederland reisde als expositie door het land foto College van Rijksadviseurs

De essentie van Panorama Nederland: verleidelijke beelden tonen de toekomstige inrichting van ons land. Vereniging Deltametropool, College van Rijksadviseurs en West 8 ILLUSTRATIE West 8

De jury plaatst een kleine kanttekening bij de effectiviteit van Alkemades werkwijze. Ze heeft de indruk dat in de prozaïsche werkelijkheid van politiek en bestuur de rijksbouwmeester soms kopje onder ging. Tussen 'richting geven' en 'zaken verricht krijgen' gaapt immers een gat. Dat bleek bijvoorbeeld uit zijn worsteling met de verbouwing van het Binnenhof, waarover Alkemade achteraf zei dat hij 'meer als een politicus had moeten optreden'.

Ook het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) – toch zijn belangrijkste aanspreekpunt – werd niet altijd door Alkemade bereikt. In de grootscheepse operatie om leegstaande overheidsgebouwen af te stoten, geeft het RVB nog net iets te vaak voorrang aan financiële overwegingen. Eventuele maatschappelijke doelen die met een zorgvuldige herbestemming behaald kunnen worden, delven regelmatig het onderspit.

II. De architect

In Alkemades loopbaan als architect duiken onvermijdelijk de eigenschappen op die de jury hem toedicht: analytisch en filosofisch onderlegd, een brede blik, maatschappelijk betrokken, en een heilig geloof in de zeggingskracht van een overtuigende verhaallijn.

In het essay *De toekomst van Nederland* deelt Alkemade drie persoonlijke anekdotes met de lezer. Zoals de tijd die hij doorbracht op een door paters geleide kostschool in Vlaanderen, waar de rust, het intensief studeren en de contemplatie hem 'de verrassing van een nieuwe wereld boden'. Of zijn aandoenlijke vriendschap met een drankverslaafde huisbaas, waardoor de jonge Alkemade in aanraking kwam met een kant van de samenleving die ver van hem af stond. En hoe hij als bouwkundestudent aan de TU Delft Rem Koolhaas bewonderde, omdat die door zijn achtergrond als journalist en filmmaker de opbouw van een sterk verhaal tot leidend principe had gemaakt.

Zelf hield Alkemade zich in die jaren al bezig met immateriële zaken, die hij, zo herinneren studiegenoten zich, wist te vertalen naar ruimtelijke installaties of artistieke sculpturen. In zijn afstudeerproject over Schiphol – dat hij samendeed met Winy Maas – wilde hij voor er ook maar een streep op papier kwam eerst antwoorden vinden op de vraag of reizen nu wel of niet goed was.

Alkemade werkte 18 jaar bij het door Koolhaas opgerichte Office for Metropolitan Architecture (OMA), waarvan de laatste periode als partner. Daar ging hij de complexiteit van zijn vak niet uit de weg en nam hij onder hectische omstandigheden – naderende deadlines, krappe budgetten, lastige opdrachtgevers – toch uitvoerig de tijd om te studeren en na te denken. Hierdoor was hij in staat om de oorspronkelijke bedoeling van een project zo goed mogelijk overeind te houden. Die denkkraft en het verlangen om van elk architectonisch werk te leren, hebben er mede toe geleid dat het bureau een onderzoekstak oprichtte.

Floris Alkemade ontwierp voor Almere een nieuw stadshart foto Hans Werleman

In Essen transformeerde Alkemade een oude kolenmijn om tot museum, Zeche Zollverein Ruhrmuseum foto Michael Kersten

Uit de projecten die Alkemade onder OMA-vlag deed blijkt wat hij als architect van belang acht. De moderne stadswijk Euralille rondom een nieuw TGV-station is niet alleen bedoeld voor de kosmopoliet op doorreis naar Parijs, Londen of Brussel, maar ook voor de Lillois in de omliggende volksbuurten. De new town Almere kreeg iets wat binnen het modernisme lang niet voor mogelijk werd gehouden: een bruisend stadshart, waar veel Almeerders zich thuis voelen. Het ontwerp voor het Ruhrmuseum in een oude kolenmijn in Essen toont Alkemades voorliefde voor het verleden. De schoonheid van het rauwe en het industriële nam hij als leidmotief. Zijn vertrek bij OMA in 2008 gaf Alkemade de ruimte om een eigen agenda te volgen – bijvoorbeeld als curator van de Internationale Architectuurbiënnale Rotterdam (IABR) en als voorzitter van de Raad van Verbeelding, waarin hij met andere inwoners nadenkt over de toekomst van zijn eigen gemeente Meijerijstad. De transformatie van het Entrepôt Macdonald in Parijs verleidde hem niet tot een groots en meeslepend ontwerp. In plaats daarvan nodigde hij andere architecten uit om de verbouwing van het 617 meter lange magazijn gezamenlijk tot een goed einde te brengen. Momenteel werkt de architect aan de herbestemming van een klooster in Veghel. Wederom neemt hij de tijd om na te denken over wat deze spirituele plek zou kunnen zijn. In de tussentijd ontstaat dan ruimte om er Oekraïense vluchtelingen onder te brengen.

III. De leermeester

Floris Alkemade is actief in het onderwijs, onder meer als gastprofessor aan de Universiteit Gent en als lector aan de Academie van Bouwkunst in Amsterdam. Volgens de jury stelt hij zich niet op als de alwetende leraar, maar stimuleert hij studenten om hun eigen pad te volgen. Hij prikkelt hun nieuwsgierigheid en dwingt hen om zelf tot inzichten te komen, om zelf hun attitude en positie te bepalen. Dat blijkt ook uit het relaas van Lesia Topolnyk. De Oekraïense architect kwam tijdens haar studie aan de Amsterdamse Academie van Bouwkunst in contact met Alkemade, die daar eind 2014 als lector begon. Via hem maakte ze kennis met een totaal andere kijk op architectuur, als een discipline waarin alle aspecten van het leven aan bod kunnen komen, als een ‘gidsende kracht’ tussen opgaven, schaalniveaus en tijdsperiodes. Het was een eyeopener voor de student die destijds worstelde met de nogal enge taakopvatting die tot dan toe op veel ontwerpopleidingen gold. Toen ze voor haar afstudeerproject een groots en meeslepend onderwerp koos – namelijk het herdefiniëren van de Krim, het Oekraïense schiereiland dat even daarvoor door Rusland was binnengevallen – wist Topolnyk meteen wie haar mentor moest zijn.

Waar velen in eerste instantie de wenkbrauwen fronsten bij Topolnyks voornemen om via haar afstudeerproject te reflecteren op de uiterst ingewikkelde situatie in haar thuisland, bleek Floris Alkemade meteen enthousiast. Als begeleider gaf hij haar veel vrijheid – ook om zaken zelf uit te zoeken, om haar intuïtieve manier van werken tot wasdom te laten

komen. Tegelijkertijd fungeerde hij als sparringpartner om bevindingen aan te scherpen en om uit te vogelen hoe het verhaal dat zich ontspon (namelijk een ontwerp van een kantoor voor de 'Onverenigde Naties', op het archeologische grid van een oude Griekse nederzetting) het beste te communiceren. Dat ze daar uiteindelijk in geslaagd is blijkt uit de waardering die haar afstudeerproject ten deel viel: Topolnyk won zowel de Archiprix als de Archiprix International.

IV. De verteller

In de traditie van de Maaskantprijs onderscheiden winnaars zich onder andere op publicitaire wijze, om zo, aldus de statuten, 'bij een grote groep gebruikers en beschouwers een meer bewuste beleving van architectonische, stedenbouwkundige en landschappelijke vormgeving te bevorderen'. Dit is Floris Alkemade op het lijf geschreven. De wijze waarop hij als architect, rijksbouwmeester en docent opereert hangt samen met het gemak waarmee hij spreekt en schrijft. Als geen ander begrijpt hij dat architectuur en stedenbouw disciplines van de verbeeldingskracht zijn, maar dat taal daarin onmisbaar is.

Door zijn toegankelijke persoonlijkheid spreekt hij net zo gemakkelijk met de vooraanstaande politicus als de schoolkinderen uit de buurt.

De jury stelt vast dat hij zich niet verschuilt achter kennis, ambt of naam, waardoor elk gesprek aan kracht wint en hij zijn gesprekspartners weet te bewegen tot zelfreflectie: wat kan jij bijdragen aan de kwaliteit van de gebouwde omgeving?

Alkemade bedient zichzelf – zeker sinds hij rijksbouwmeester werd – van uiteenlopende kanalen om het belang van ontwerp bij een breder publiek onder de aandacht te brengen. Hij had een terugkerende column bij BNR Nieuwsradio, was regelmatig in publieksmedia te vinden en vertelde als Zomergast bij de VPRO een avond lang over water, boerenland, wijkvernieuwing, eenzaamheid en natuur. Op de burelen van Atelier Rijksbouwmeester stond hij bekend om de 'poëtische taal' waarmee hij beleidsmakers en bestuurders voor zich wist te winnen. Niet door nietszeggende vaagtaal, maar door met scherpe en rake observaties – soms ontleend aan denkers als Montesquieu en Daan Roovers – zijn standpunten en observaties over te brengen.

Opvallend is de optimistische toon waarmee Alkemade de enorme vragen die op ons worden afgevuurd, tegemoet treedt. Overal en steeds weer benadrukt hij dat de veranderingen waarvoor we staan weliswaar vervelend zijn en soms flink pijn doen, maar dat ze ons op termijn veel plezier gaan opleveren. Zo ook in het al aangehaalde essay *De toekomst van Nederland*, dat hij in 2020 uitbracht op basis van de honderden lezingen die hij als rijksbouwmeester gaf en dat inmiddels aan een zevende druk toe is. In het handzame boekje schetst hij op persoonlijke en montere wijze – en gebruikmakend van historische gebeurtenissen, wetenschappelijk onderzoek, beeldende kunst, literatuur en filosofie – wat nodig is om de noodzakelijke omslag voor elkaar te krijgen. Hij is

hoopvol over de kans van slagen, en ziet dat 'het aan het kantelen is', dat 'de solidariteit toeneemt' en dat 'het publieke belang weer voorop komt te staan'. Of zoals hij bij Zomergasten zei: 'We moeten stoppen met het pessimisme en gaan verlangen naar de toekomst die, mits we de juiste weg bewandelen, ons zoveel te bieden heeft.'

Bij zijn afscheid als rijksbouwmeester schijnt Alkemade gezegd te hebben dat het tijd is om naar de vergetelheid te verdwijnen. De jury steekt daar graag een stokje voor en hoopt dat de toekenning van de Grote Maaskantprijs hem beweegt om zijn werk als wegbereider voor een ecologisch en sociaal gedreven architectuur en ruimtelijke ordening voort te zetten. En dat hij de komende jaren antwoorden vindt op de door hemzelf gestelde vragen.

Dit essay kwam mede tot stand door gesprekken met Reinier de Graaf, Natascha Jonkergouw, Winy Maas, Lesia Topolnyk en Bas Vereecken.

In the essay 'De toekomst van Nederland', Floris Alkemade optimistically explains how we can still solve the many challenges we face photo Floris Alkemade

Zommergast, where he talked for an evening about water, farmland, neighbourhood renewal, loneliness and nature. At the offices of the Chief Government Architect Atelier, his 'poetic language' was known for winning over policymakers and administrators. He would avoid hollow and vague verbiage and instead convey his views and observations through sharp and striking observations – sometimes borrowed from thinkers such as Montesquieu and Daan Roovers.

Alkemade responds to the big questions we face with an arresting optimism. Throughout, he stresses that although the changes ahead are vexing and sometimes painful, they will reap pleasure in the long run. This is also true of *The Future of the Netherlands*, his essay first published in 2020 based on hundreds of lectures he gave as chief government architect and now in its seventh edition. In his personal and cheerful manner, this handy booklet outlines how to achieve the necessary changes – referencing historical events, scientific research, art, literature and philosophy. He remains hopeful about the chances of success and observes that 'the tide is turning', 'solidarity is increasing' and 'public interests are again coming first'. As he said on Zommergast, 'We have to stop being pessimistic and start yearning for a future that, if we follow the right path, has so much to offer us.'

When his tenure as chief government architect ended, it is rumoured that Alkemade said it was time to disappear into oblivion. The jury is happy to end this speculation and hopes that receiving the Maaskant Prize will motivate him to continue his work as a pioneer for ecologically and socially driven architecture and spatial planning. And that in the years to come, he will find answers to the questions he has raised.

This essay is partly based on conversations with Reinier de Graaf, Natascha Jonkerouw, Winy Maas, Lesia Topolnyk and Bas Vereecken.

III. Teacher

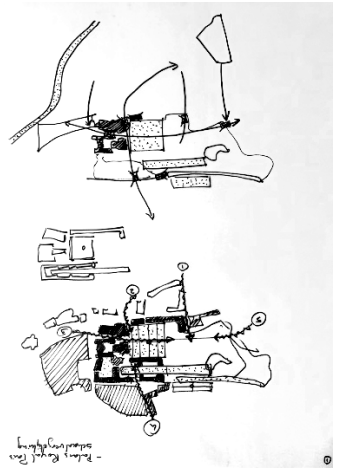
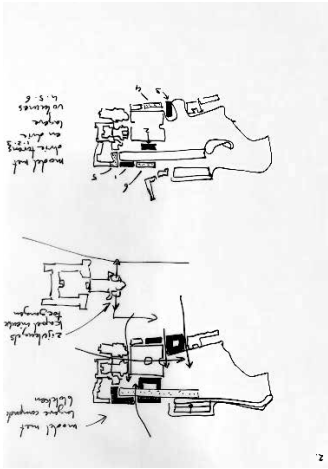
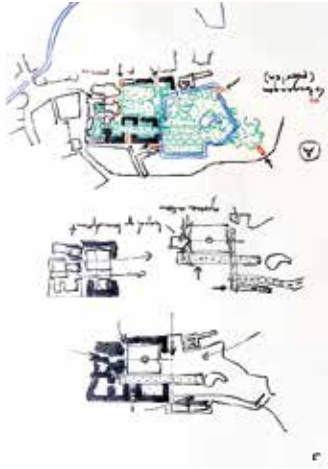
Floris Alkemade is also an educator. He is a guest professor at Ghent University and a lecturer at the Academy of Architecture in Amsterdam. According to the jury, he does not act as the omniscient teacher but encourages students to follow their individual paths. He stimulates their curiosity, encourages their insights, and helps them determine their attitudes and positions.

His pastoral care is also apparent from Lesia Topolnyk's accounts of his support. During her studies at the Amsterdam Academy of Architecture, the Ukrainian architect got to know Alkemade, who started teaching there at the end of 2014. His wholly new outlook acquainted her with architecture as a discipline in which all aspects of life can be addressed as a 'guiding light' across assignments, scales and timelines. This broader view was an eye-opener and released her from the narrow interpretations of assignments taught at many design schools. When she chose a grand and compelling topic for her graduation project – namely, the redefinition of Crimea, the Ukrainian peninsula Russia had just invaded – Topolnyk knew who her mentor should be. While many initially frowned on Topolnyk's graduation project about the highly complex situation in her country, Floris Alkemade was immediately enthusiastic. His supervision allowed her the freedom to figure things out for herself and fostered her intuitive approach. He also acted as a sparring partner to sharpen findings and figure out how best to communicate the unfolding story – namely, a design for an 'Un-United Nations Headquarters' on the archaeological grid of an ancient Greek settlement. Appreciation for her project's achievement was cemented by winning both the Archiprix and the Archiprix International.

IV. Storyteller

According to the Maaskant Prize criteria, winners distinguish themselves by, among other things, promoting 'a more conscious perception of architectural, urban planning and landscape design among a large group of end users and the public.' And this perfectly applies to Floris Alkemade. As an architect, chief government architect and teacher, he speaks and writes with ease. He understands better than anyone that despite architecture and urban planning being disciplines of the imagination, language is indispensable to them. With his approachable personality, he speaks as easily to leading politicians as to the neighbourhood schoolchildren. The jury notes that he does not hide behind knowledge, office or name. As such, every dialogue gains strength. He manages to move his discussion partners to self-reflection by asking: what can you contribute to the quality of the built environment?

Alkemade uses various media – especially since he became chief government architect – to bring the importance of design to broad public attention. He had a regular feature on BNR Nieuwsradio, the media often seeks his opinion, and he was invited to appear on VPRO's

11. Architect

In Alkemade's career as an architect, the jury inevitably sees his qualities emerge: analytical and philosophical, a broad view, socially engaged, and a firm believer in the power of a convincing narrative. In his essay, *The Future of the Netherlands*, Alkemade shares three personal anecdotes. The time he spent at a priest-run boarding school in Flanders, where the peace, intense study and contemplation offered him 'the surprise of a new world.' His endearing friendship with an alcoholic landlord, which exposed young Alkemade to a side of society he hardly knew. And how, as an engineering student at TU Delft, he admired Rem Koolhaas because his background as a journalist and filmmaker informed his guiding principle of crafting strong narratives.

In those years, Alkemade was already involved in immaterial matters, which, as fellow students recall, he was able to translate into installations or artistic sculptures. Before he had even drawn a line on paper, his graduation project about Schiphol – made with Winy Maas – interrogated whether travel was a good idea.

Alkemade worked at the Office for Metropolitan Architecture (OMA), founded by Koolhaas, for 18 years, eventually as a partner. There, he embraced the complexity of his profession. Despite its hectic climate – looming deadlines, tight budgets, challenging clients – he still took time for detailed study and thinking, allowing him to best maintain a project's original intention. His capacity to think and desire to learn from every architectural work helped OMA establish its research arm.

Alkemade's OMA projects display his priorities as an architect. The modern Eurallie district around a new TGV station is intended for the cosmopolites in transit to Paris, London or Brussels, as well as the Lillies in the surrounding working-class neighbourhoods. The new town of Almere has acquired something that was not considered possible within modernism: a bustling city centre where its residents feel at home. The design for the Ruhr Museum in an old coal mine in Essen demonstrates Alkemade's fondness for the past, taking the beauty of the raw and the industrial as its leitmotif.

His departure from OMA in 2008 meant Alkemade could follow his own agenda, such as curating the International Architecture Biennale Rotterdam (IABR) and becoming chairman of the Raad van Verbeeding (Council of Imagination) in which he and other residents think about the future of his own municipality, Meijerijstad. And he continues to hone his architectural acuity. The transformation of the Entrepôt Macdonald, in Paris did not tempt him to a grand and compelling design. Instead, he invited other architects to jointly complete the renovation of the 617-metre-long warehouse. He is currently working on repurposing a monastery in Veghel. Again, he is taking time to study what this spiritual place could be. In the meantime, space will be created to accommodate Ukrainian refugees.

The farmers and landowners who participated in the competition 'Brood en Spelen' (Bread and Circuses) organized by Chief Government Architect Alkemade in photo Reyer Boxem

Alkemade repeated this formula for other societal issues such as health, healthcare and old neighbourhoods (Who Cares, 2017), agricultural transition (Brood en Speien (Bread and Circuses), 2018), and housing shortages (Panorama Lokaal (Local Panorama), 2019).

The Panorama Nederland project, which Alkemade launched in 2018 with Berno Strootman and Daan Zandbelt, the two government advisers at the time, combined all the discoveries he had made up to that point as chief government architect. *The richly illustrated book (which informed a national touring exhibition) reads like an alternative vision of the future of spatial planning in the Netherlands, presuming that we shall make radical changes to provide answers for the major issues of water, agriculture, energy and living together.* For example, the million homes needed by 2030 offer starting points for tackling an ageing population and making the construction chain more sustainable. Interventions in the water system can improve the quality of the environment. At the same time, renewed agriculture offers opportunities for nature, public health and the landscape and provides farmers with future prospects through new income models.

Despite criticism from colleagues – spatial planning professor Luuk Boelens called Panorama Nederland a naive document because it underestimates complexity – the book resonated with a broad audience. In Panorama Nederland, Volkskrant columnist Bert Wagendorp saw a response to the ‘pessimistic prospects with which populists beat us around the ear’. Even the former employers chief Hans de Boer, who was not exactly known for his belief in design and planning, dubbed Panorama Nederland a model for getting the country in order.

The jury has a minor comment on the effectiveness of Alkemade’s approach. It has the impression that as chief government architect, he sometimes went under in the prosaic reality of politics and administration. After all, there is a gap between ‘giving direction’ and ‘getting things done.’ A case is point would be his struggles with the Binnenhof’s renovation, about which Alkemade later said that he ‘should have acted more like a politician.’

Nor was Alkemade always alert to the Central Government Real Estate Agency (RVB), which, after all, was his most important point of contact. In the large-scale operation to dispose of vacant government buildings, the RVB still prioritises financial considerations. Societal goals achieved through careful repurposing regularly lose out.

crafting sincere narratives to set changes in motion – as he states in *The Future of the Netherlands*, ‘The story shapes the world and not the other way round.’

1. Chief Government Architect

When spatial planning and design at the national level had little priority in the Netherlands, Floris Alkemade gave new impetus to the somewhat traditional function of chief government architect: a role usually

concerned with the quality of government real estate.

The jury appreciates how Alkemade includes less obvious

subjects (refugees, health care, agricultural transition) as part of the design portfolio. Thus he worked in surprising coalitions

and involved parties who were unaware of how important design and planning are in the governance of the Netherlands. These include the

Central Agency for the Reception of Asylum Seekers (COA), farmers’

organisations and healthcare institutions.

Those involved remember Alkemade’s curious and contrary instinct

during his interview. In retrospect, this characterised his tenure as

chief government architect, with Alkemade, like an ombudsman,

asking ten counter questions for each question. When the then

Minister of Housing proposed a million new homes by 2030,

Alkemade asked her what she planned to do with the additional

twenty thousand cars. When the Minister of Agriculture mentioned

‘green farmers’, he replied, ‘But they are red.’

Immediately after Alkemade’s appointment in 2015, he presented a

societal agenda, a novelty for a position whose holders mainly examine

buildings and spatial issues. His maxim was societal questions are

design questions, and architects are ‘l’aissons’ that bring the physical

and societal domains together.

Alkemade put this philosophy into practice once he took office. The

Netherlands had a refugee crisis, as it has now, caused by an influx

of Syrians fleeing war. While politicians and the COA were eager for

no-nonsense solutions, the new chief government architect deemed

the problem a housing issue. A different approach to the existing

housing stock and new forms of housing could solve the refugee crisis.

He launched the competition *A home far away from home*, tasking

design teams to innovate ideas and concepts. Alkemade called in

experts and involved the COA and city councils as fictitious clients.

The competition enabled the kind of design research, knowledge

production and idea development for which regular practices would

have no client or budget. Though it may not have immediately led to

substantial changes, the participating teams came up with inspiring

proposals such as reusing farmyards, a flexible building system for

living and working, and modular homes under a solar farm.

The jury examines the design proposals for the 'Breed en Spelen' (Bread and Circuses) competition. Floris Alkemade is left of center photo Rütger Oolbekking

Michi Noeki

verbinden en verblijven

RUNNER UP

The proposal 'Michi Noeki' received an honorable mention in the 'Who Cares' competition, a competition about care and old neighbourhoods photo Vollmer en partners Irene Edzes

One of the winning entries in competition *A home far away from home - The Evolutionary Wooden Houses* photo Rufus de Vries

Under the leadership of Chief Government Architect Alkemade, the jury will discuss the plans submitted for the competition *A home far away from home* photo Rufus de Vries

can picture social issues in context. Architects, visual artists, landscape architects and urban planners can depict undreamed-of futures and make them worth pursuing. The spirit of a well-designed image can be an urgent driver of change.

The jury sees Floris Alkemade as an architect who defines the profession through buildings or physical spaces. But what makes his approach special is how he uses design, design thinking and design research to make us reflect on who we are. We must focus on ourselves if we want to implement fundamental changes and move towards a sustainable, social and pleasant living environment. Who do we want to be, and what do we stand for?

With good reason, the jury calls Floris Alkemade a 'spiritual guide' who welcomes ethical and philosophical issues and fosters social duty among his colleagues. In doing so, he has restored contact between the sometimes orphaned architectural community and society. The jury says Alkemade easily switches between the big and small, the international and local, the immaterial and material, and the past and future. When he talks about the large-scale shifts to rural zones, he knows what this means for the farmers because he speaks with them at their farms. When he makes a case for dealing with the global climate emergency, he does not lose sight of those on low incomes. When he looks far ahead, he first looks at where we are.

His reputation as a guide comes from when Alkemade was the *chief government architect* of the Netherlands between 2016 and 2021. In this respect, it is worth stating that the Maaskant Prize jury is not awarding him for this role, but his tenure highlights what the jury values in him.

Depth, curiosity, and engagement mark Alkemade's career, and the jury suspects an innate drive to always 'do the right thing' as a designer. Removing contradictions and focusing on solidarity and justice – whether it concerns refugees, lonely older adults or children in deprived areas – was ingrained early on. His essay, *The Future of the Netherlands*, was inspired by French philosopher Simone de Beauvoir, who argues that we can read the state of society from how it treats the old and the weak. Alkemade counsels that 'we must base all our actions on moral considerations that are unequivocally correct.'

The jury observes this life lesson in Alkemade's work as an *architect* since he graduated in 1989 and in how he as a *teacher* prepares a new generation of designers for the social and public tasks that await them. The jury also notes a characterisation to which several concepts apply: cultural philosopher, idealist, writer, a guest on Zomergast (prestigious Dutch television programme that dedicates a whole evening to interviewing one person), columnist, inspirer, ethicist, and thinker. In this regard, the jury opted for *storyteller* because Alkemade is uniquely adept at involving a broad audience in his visions, plans and ideas for our cities and landscapes. And because of the value he attaches to

Winner Maaskant Prize 2022 Floris Alkemade

JURY Martin van Riijn (chairman), Eva Hekkenberg,
Joks Janssen, Jarrik Ouburg
TEXT Mark Hendriks

Automatically doing the right thing
The design and construction world is on the eve of a new and vital chapter. This is a chapter in which the coming decades' approach to organising and shaping the Netherlands will be crucial for dealing with the now well-known complex issues that confront us: biodiversity loss; finding alternative forms of agriculture; the shortage of affordable and good-quality housing; renewable energy's extraction, storage and distribution; ageing and care; eliminating social divisions. The idea that spatial planning and architecture are indispensable in tackling these challenges now receives broad support. After years of absence, the Dutch government again has a Housing and Spatial Planning minister. And the 2018 Davos Declaration reaffirmed the need for a robust building culture. In a nutshell, this European treaty's message is what we build matters and how we design our cities and landscapes largely determines our quality of life.

This is noteworthy for spatial professions such as architecture, urban planning and landscape architecture. It means ending the long-term dominance of commerce, land and property returns, and the conspicuously iconic – as in the now well-known 'Superdutch architecture'. To resolve societal issues successfully, we must prioritise the greater public good. In other words, design culture urgently needs fixing so it can effectively address social inequity and the climate and biodiversity crisis.

Identifying trailblazers of this cultural change is hard and perhaps risky, but the 2022 Maaskant Prize winner is a prime candidate. Architect Floris Alkemade has seized upon this turmoil to idiosyncratically and consistently explore how the design world – and indeed society as a whole – should act to avert future disaster.

Alkemade put forward 'the art of changing direction' a few years ago. He says we need to change our lifestyle quickly so that we 'no longer leave behind a trail of destruction.' The question, though, is about how we should change and by how much. Alkemade believes that designers (and scientists and artists) can provide answers because they

Architect Hugh Maaskant, known for his 'massive form' concrete buildings, had a reputation as a builder of buildings. Despite this reputation, he was most certainly concerned with thinking about the city's development, which is why he founded the Rotterdam-Maaskant Foundation shortly before he passed away in 1976. The foundation awards the Maaskant Prize to people who raise awareness of the built environment through their reflections on it.

Floris Alkemade's development is akin to Hugh Maaskant's. Floris started as an executive architect but has since become involved in societal issues. He is a staunch advocate of coupling these issues to the work of architects and construction professionals. Floris Alkemade's active role and ideas align seamlessly with Maaskant's aspirations in founding the Rotterdam-Maaskant Foundation.

Floris Alkemade has a clear goal: to inspire and interest people in spatial planning in its broadest sense. His strength is the optimism that resonates throughout his work. He addresses serious issues yet thinks about solutions, which echoes Maaskant's approach during the post-war reconstruction.

Therefore, it is no surprise and entirely fitting that Floris Alkemade has received the recommendation of an independent jury, convened by the board, and announced as the recipient of the 2022 Maaskant Prize. The Maaskant Prize is a biennial prize for one or more persons who significantly stimulate architecture, landscape design and urban planning through publications, education or commissions.

On behalf of the board, I should like to thank the jury members for their expert and dedicated contributions. The board approves the jury's recommendation with great enthusiasm.

Ahmed Aboutaleb

Chairman of the Board

Rotterdam-Maaskant Foundation

board
Rotterdam-Maaskant foundation

Ahmed Aboutaleb, chair

Monique van Buul, registrar

Lizan Goossens-Kloek, treasurer

Pi de Bruijn

Esther Agrícola

Kai van Hasselt

Wies Sanders

Françien van Westrenen

Winner
Maaskant Prize 2022
Floris Alkemade

